

Терон Ірина Василівна,
кандидат економічних наук, старший
науковий співробітник, провідний науковий
співробітник відділу проблем формування
соціального капіталу,
Інститут демографії та соціальних
досліджень імені В. М. Птухи НАН України

Theron Iryna,
PhD In Economics, Senior Researcher,
Leading Researcher,
Ptoukha Institute for Demography and Social
Studies of the National Academy
of Sciences of Ukraine,
<https://orcid.org/0000-0002-2492-2515>

**АСПЕКТИ ОЦІНЮВАННЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ
ГРОМАД В УМОВАХ ВЕДЕННЯ ВОЄННИХ ДІЙ**
**ASPECTS OF ASSESSING THE TRANSFORMATION OF THE SOCIAL CAPITAL OF TERRITORIAL
COMMUNITIES IN THE CONDITIONS OF WARFARE**

Терон І. В. Аспекти оцінювання трансформації
соціального капіталу територіальних громад в
умовах ведення воєнних дій. *Український
журнал прикладної економіки та техніки*.
2022. Том 7. № 4. С. 219 – 224.

Theron I. Aspects of assessing the transformation
of the social capital of territorial communities in
the conditions of warfare. *Ukrainian Journal of
Applied Economics and Technology*.
2022. Volume 7. № 4, pp. 219 – 224.

Наразі роль соціального капіталу полягає в тому, що він є демпфером воєнних загроз та соціальним драйвером усіх ресурсів та резервів країни, продукування переможних військово-політичних ефектів. Метою статті є обґрунтування напрямів, показників та індикаторів оцінювання трансформації соціального капіталу територіальних громад в умовах воєнних дій. В статті обґрунтовано застосування PEST-аналізу трансформації соціального капіталу територіальних громад в умовах воєнних дій. Акцентовано та розкрито зміст оцінювання трансформації соціального капіталу територіальних громад за соціо-антропологічним, утилітарно-практичним, комунітарним, мережевим, ціннісним, соціологічним та синергетичним підходами, а також наведено показники та параметри оцінювання за кожним з цих підходів. Зазначено необхідність врахування при оцінюванні тривалості та характеру впливу бойових дій на територіальну громаду. Сформульовано ознаки продуктивності трансформації соціального капіталу територіальних громад в умовах ведення воєнних дій та післявоєнний час.

Ключові слова: соціальний капітал, територіальна громада, соціальні мережі, довіра, соціальне залучення, волонтерська діяльність.

Now social capital is a daempfer of war threats and a social driver of all country resources and reserves and of producing the necessary military and political effects. During the war, the accumulated social capital of territorial communities made it possible to mobilize quickly existing social reserves to help the army, refugees, and implement other important socio-economic initiatives. The purpose of the article is to substantiate the components, evaluation indicators and quality indicators of the territorial community's social capital transformation in the military operations conditions. The application of the PEST analysis of transformation of territorial communities to the social capital in the operations under military conditions is substantiated. The transformations evaluation content of the social capital of territorial communities with socio-anthropological, utilitarian-practical, communitarian, network, value, sociological and synergistic approaches is emphasized and revealed. Indicators and parameters for each approach assessing social capital are provided. By assessing the social capital transformations nature, the duration and nature (mediated, direct) of the hostilities impact on the territorial community should be considered. There are formulated signs of the social capital transformation productivity of the territorial communities during military operations and the post-war period: formation of strong social ties, public activity networks, unifying social capital; proactive socio-cultural adaptation of internally displaced persons, participants in hostilities; conflict-free system modernization of differentiated social roles in the community, territorial community cohesion, constructive interaction with external social groups, support communication with community members who have moved abroad; growth of the level of personalized and depersonalized trust, curtailment of behavior opportunistic practices; activation of the general education role and potential as a center of social involvement; intensification of joint local projects, scaling up of volunteering in the local economy for socially beneficial areas rebuilding, etc.

Keywords: social capital, territorial community, social networks, trust, social involvement, volunteering.

Вступ

Повномасштабне воєнне вторгнення Російської Федерації стало фактором глобальних геополітичних потрясінь і соціальних, економічних, політичних та цивілізаційних викликів, руйнації економіки, значних людських, військових і територіальних втрат. Війна не лише зменшила рівень суверенності України, але й створила загрози її подальшому розвитку. За таких умов на порядку денному постало питання максимального залучення усіх ресурсів суспільства, серед яких ключове місце посідає соціальний капітал. Як значущий самовідтворювальний актив

суспільного розвитку, цей капітал наразі є не лише своєрідною парасолькою для гальмування та нівелювання дії наявної множини ризиків та загроз, але й соціальним драйвером активізації усіх ресурсів, продукування військово-політичних ефектів, необхідних для переможного завершення війни. У цьому аспекті викликає інтерес соціальний капітал територіальних громад: саме цей рівень відзначається найбільш усталеними нормами, різноманітними соціальними зв'язками, що визначають специфічний соціальний портрет і потенції громади. Саме соціальний капітал територіальних громад поза зоною бойових дій став певним демпфером руйнівного впливу воєнної агресії на життя українців, сприяв оперативній мобілізації наявних резервів на допомогу армії, біженцям, реалізації волонтерських ініціатив. З іншого боку, географія напрямів вторгнення, тривалість окупації, різні військові стратегії окупаційних військ, тактика їх поведінки щодо місцевого населення вплинули на якість соціального капіталу громад, посилили його відмінності, що потребує аналізу цих змін та врахування їх у державному управлінні.

Теоретичні, методичні та прикладні проблеми функціонування та розвитку соціального капіталу були предметом наукових пошуків П. Бурд'є, Дж. Коулмана, Г. Лоурі, Р. Патнема, А. Портеса, Ф. Фукуями та інших. Аналізу соціального капіталу присвячені публікації вітчизняних науковців А. Бови, В. Геєця, О. Грیشної, О. Демківа, А. Колота, М. Семикіної та інших. Зазначаючи вагомість наявних напрацювань, зауважимо, що дослідження мезоекономічної специфіки соціального капіталу, порівняно з макроекономічним рівнем, відображено у публікаціях значно менше і представлено насамперед аналізом соціального капіталу підприємств. Вивчення регіональної специфіки соціального капіталу висвітлено у науковій літературі відчутно менше. Ще менше робіт містять результати порівняльного аналізу соціального капіталу на рівні територіальних громад, хоча саме аналізу соціального капіталу сільських громад присвячена праця, яка започаткувала дослідження цього капіталу, відкривши нову сторінку в економічній науці (Л. Ханіфан [1]). В українській науці такі наукові пошуки ведуться, як правило, в соціологічній площині та в розрізі окремих громад (територій), базуються на показниках опитування відокремлено від економічних показників. Наразі відсутні системні теоретико-методичні й практичні дослідження специфіки та напрямів трансформацій соціального капіталу на рівні територіальних громад в умовах воєнного часу.

Визначення мети та цілей дослідження

Метою статті є обґрунтування складових, показників оцінювання та індикаторів якості трансформації соціального капіталу територіальних громад в умовах воєнних дій.

Виклад основного матеріалу

Наша наукова позиція полягає в тому, що методика оцінювання трансформації соціального капіталу територіальної громади має охопити усі його площини і аспекти, з урахуванням множини довгострокових напрямів сучасних трансформаційних процесів, що відбуваються в українському суспільстві. Ґрунтуючись на розроблених теоретичних підходах науковців до дослідження соціального капіталу та доповнюючи власні методичні засади аналізу регіонального рівня цього капіталу, викладені у [2-4], доцільно передбачати такі методологічні складові оцінювання трансформації соціального капіталу територіальних громад.

Комплексність оцінювання трансформації соціального капіталу територіальних громад можна забезпечити лише урахуванням усього спектру напрямів дії зовнішнього середовища функціонування й трансформацій цього капіталу, що актуалізує застосування PEST-аналізу. Його методологія передбачає виокремлення політичних (P), економічних (E), соціокультурних (S) і технологічних (T) факторів та умов, які можуть прямо чи опосередковано впливати на якість соціального капіталу, сприяючи зростанню чи зниженню його продуктивності. На цій основі можна передбачати тенденції розвитку, виявити мікротренди у структурі, співвідношенні типів та видів соціального капіталу на рівні територій та окремих громад; підвищити обґрунтованість та ефективність регіональних стратегій повоєнного відновлення; виявити ризики деструктивних змін у якості та обсягах соціального капіталу (закритість, атомізацію на макрорівні, дезінтеграцію щодо вищого рівня тощо) та запобігти їх розвитку; спланувати бюджет розвитку громад; підвищити спроможність територіальних громад; визначити найефективніші тактики та інструменти розвитку соціального капіталу місцевих спільнот.

Політичні фактори найперше слід оцінити в аспекті ризиків соціальної дестабілізації й конфліктогенності, недотримання закону; наявності бюрократичних процедур, корупції чи організованої злочинності, що гальмують формування відкритого соціального капіталу усіх рівнів.

Макроекономічне середовище має розглядатися як основний кількісно вимірюваний фактор формування фінансово-економічної спроможності територіальних громад, оскільки існує пряма залежність між можливостями нагромадження соціального капіталу, зростанням його продуктивності та нагромадженням соціально-економічним потенціалом території. Індикаторами макроекономічного середовища є сприятливість бізнес-середовища, кредитно-грошова і податково-бюджетна політика країни тощо.

Оцінювання соціокультурного середовища повинно враховувати спроможність останнього впливати на формування ключових цінностей населення певної території, їхню ідентичність, моральні установки та своєрідні координати суспільної поведінки. Маркерами соціокультурних факторів є рівень людського розвитку (освітньо-професійний рівень та ін.), особливості менталітету, традицій, упередження, демографічні настанови в цілому, вплив релігії тощо, які мають визначити ймовірні поведінкові траєкторії та майбутні соціальні орієнтири місцевої спільноти у контексті їхньої сприятливості щодо формування продуктивних форм і типів соціального капіталу.

Технологічний ракурс має акумулювати аналіз інноваційно-технічного розвитку територій, рівень і обмеження екологічної безпеки, поширення інтернету, доступ до новітніх технологій комунікації та ін. Доцільно визначити, чи підтверджується на практиці теоретично доведена залежність між названими вище напрямками і рівнем інтеграції соціальних ресурсів окремих індивідів у сукупний соціальний капітал територіальної громади, а також між щільністю комунікації та організацією простору функціонування громад як умови згуртованості громади та відкритості її соціального капіталу.

Оцінювання соціального капіталу за соціо-антропологічним підходом, що вкорінений у людській природі та базується на уявленнях про біологічні аспекти життєдіяльності людей [5; 6], передбачає формалізацію чисельності та якісних характеристик місцевої спільноти, що своєю чергою надалі безпосередньо визначатимуть потенційні обсяг та якість та опосередковано - рівень функціональності соціального капіталу конкретної громади.

В межах утилітарно-практичного (ресурсного) підходу, за яким обсяг соціального капіталу громади визначається обсягом ресурсів, доступних через систему соціальних зв'язків [7; 8; 9; 10], оцінювання має охарактеризувати соціальний обмін з точки зору його ресурсної спроможності та корисності щодо обміну ресурсами учасників соціальної мережі, орієнтованість на збереження цих ресурсів чи їх збільшення шляхом налагодження контактів з іншими групами, ймовірні напрями конвертації, вплив на ефективність місцевої економіки, створення доданої вартості тощо.

Дослідження трансформації соціального капіталу за комунітарним (комунікаційним) та близьким до нього мережевим підходами [11; 12; 13] виявляє здатність індивідів - членів територіальної громади до добровільної кооперації в межах певного кола контактів, формування локальних груп за певними інтересами, взаємодії з іншими соціальними групами цієї громади чи зовнішніми щодо даної місцевості соціальними спільнотами, а також вплив мережевої комунікації на зниження транзакційних витрат та оптимізацію перерозподілу чи використання ресурсів мережі місцевої спільноти.

Дослідження соціального капіталу на засадах ціннісного підходу [1; 14; 15; 16], який поєднує теорії корисності, обміну на основі реципрокності, має з'ясувати стан ціннісно-нормативної основи соціального обміну та спроможність територіальної громади через ділову взаємодію, матеріальний обмін, суб'єктно спрямовану ціннісно-орієнтовану (емоційно забарвлену) міжособистісну підтримку вирішувати особисті проблеми з урахуванням цілей, інтересів і цінностей партнера, певної соціальної групи чи усієї територіальної спільноти, і в цілому – визначити готовність місцевої спільноти здійснювати спільні добрі справи, реалізувати волонтерські ініціативи, неприбуткові проекти, є певними маркерами колективних ідентичностей громади.

Соціологічний підхід [17; 18] оцінювання соціального капіталу особливу увагу надає довірі (вертикальній та горизонтальній), соціальним структурам та взаємозв'язкам між їхніми структурними елементами з точки зору людських взаємин як інструменту життєдіяльності територіальної громади та фундаменту соціальних відносин, що мають забезпечити якість соціального капіталу територіальної спільноти, заснованого на взаємності зобов'язань та постійності взаємодії між її формальними і неформальними соціальними мережами. З урахуванням значущості останніх у суспільствах з низькою довірою до державно-владних структур, до яких належить і Україна, цей напрям оцінювання набуває особливого значення.

У межах синергетичного напрямку оцінювання трансформації соціального капіталу [19; 20] має практично визначити: зміни в природі та просторі соціальних відносин та офіційних інститутів територіальної спільноти, а також їх взаємодію; реалізацію наявних інституційних стратегій, заснованих на соціальних відносинах в громаді, особливостях балансу пов'язуючого та об'єднуючого соціального капіталу; встановити факти інституціональної ефективності та їх вплив на спроможність громад, ізоляціонізм чи корупцію.

Показники і характеристики, оцінювання трансформації соціального капіталу територіальних громад в умовах воєнних дій наведено в таблиці 1.

Таблиця 1. Показники функціонування і трансформацій соціального капіталу територіальних громад в умовах воєнних дій (фрагмент)

Методологічний підхід до оцінювання	Орієнтовні параметри та показники соціального капіталу
Соціо-антропологічний	Чисельність територіальної громади; кількість членів громади – учасників бойових дій; кількість членів громади - внутрішньо переміщених осіб та тих, що виїхали за кордон; кількість внутрішньо переміщених осіб – членів інших громад; показники народжуваності, депопуляції; частка домогосподарств, у складі яких є діти, які не мають одного чи обох батьків; кількість та питома вага дітей-сиріт; кількість домогосподарств з однієї особи.
Утилітарно-практичний	Частка населення, що потребує соціальної допомоги; частка та структура домогосподарств за ознаками позбавлення та бідності (економічна депривація, повне/часткове руйнування власного житла, доступ до соціальної інфраструктури, брак коштів для отримання медичної допомоги), частка тих, хто проживає в орендованому/соціальному помешканні; рівень та середня тривалість загального, застійного та родинного безробіття.
Комунітарний (комунікаційний) та мережевий	кількість та розмір неурядових організацій; кількість/частка залучених членів громади; напрями громадської активності; кількість ОСББ; зайнятість в малому бізнесі.
Ціннісний напрям	Інституційна, поселенська, вікова, видова структура волонтерства; питома вага населення (у т.ч. дітей), яке займалося благодійною діяльністю, здійснювало пожертви на благодійну діяльність; кількість/частка членів громади, що ініціативно вступили у кооперацію з окупантами; рівень освіти населення; коефіцієнт та структура злочинності; динаміка/кількість осіб, притягнутих до адміністративної відповідальності.
Соціологічний напрям	Рівень довіри населення до інститутів - місцевих органів влади, Президента, церкви тощо, рівень конфліктності в громаді.
Синергетичний напрям	Рівень участі населення у розвитку громади, у діяльності органів соціального партнерства та неприбуткових організацій; претензії та розбіжності між соціальними суб'єктами та їх вирішення шляхом співробітництва, узгодження позицій; структура і співвідношення доходів і витраток місцевих бюджетів за функціональною класифікацією; структура фінансування громадських організацій за джерелами надходжень; обсяг субвенцій місцевих бюджетів ОТГ з державного бюджету; поширеність інноваційних видів та форм громадської активності.

Для загальної оцінки особливостей трансформації соціального капіталу територіальних громад в умовах ведення воєнних дій доцільно виявити обмежуючі чинники його ефективності; оцінювання характеру трансформацій соціального капіталу має відбуватися у контексті тривалості та характеру (опосередкований, безпосередній) впливу бойових дій на територію.

Про продуктивність трансформації соціального капіталу територіальних громад в умовах ведення воєнних дій свідчитимуть такі зрушення у цій сфері:

- відновлення та розвиток демографічного потенціалу громад, подолання статевікових деформацій та покращення його якісно-кількісних характеристик, повернення внутрішньо переміщених осіб та зовнішніх мігрантів - членів громади;

- формування сильних соціальних зв'язків та мереж громадської активності у межах громади з відповідною їм нормативно-ціннісною системою, що «розмиває» соціальні рамки і сприяє високому рівню підтримки групою її членів, масштабуванню громадянського співробітництва, тобто формуванню об'єднуючого соціального капіталу;

- проактивна соціальна адаптація внутрішньо переміщених осіб та членів громади, що повернулися з міграції, учасників бойових дій; випереджальна реакції громади щодо очікувань і викликів зовнішнього середовища, органічне і несуперечливе доповнення її ціннісного підґрунтя новими цінностями і нормами соціального оточення;

- безконфліктність адаптації місцевих спільнот до умов зовнішнього соціально-економічного середовища; формування збалансованої й узгодженої системи диференційованих соціальних ролей в громаді як системи соціальної спільноти; набуття новими її членами певного соціального статусу;

- динаміка згуртованості громад, налаштованості її членів на конструктивну взаємодію з іншими членами в межах громади та з іншими, зовнішніми щодо цієї громади, соціальними

групами, підтримка та збереження громадою соціальних зв'язків з тими її членами, що виїхали за кордон, налагодження комунікацій з українською діаспорою на горизонтальному рівні;

- повна відповідність змін у базових структурних компонентах громади (соціальні мережі, зобов'язання, інформаційні канали, довіра, норми та ефективні санкції) прогресивним напрямом структурної трансформації відкритого соціального капіталу високорозвинених суспільств;

- оптимальність співвідношення вибіркової та деперсоніфікованої довіри, зростання рівня останньої як основи дотримання взаємних зобов'язань, колективних очікувань, зменшення рівня неефективності інститутів та згортання практик опортуністичної поведінки;

- активізація соціального згуртування та розвитку громади, засвоєння усіма членами громади основ громадянської взаємодії, соціального залучення, забезпечення адекватності соціальної поведінки відповідно до загально схвалюваних громадою ціннісних настанов;

- домінування напрямів і заходів активної співпраці (взаємодії) над пасивною підтримкою, що знаходить своє конкретне втілення у започаткуванні та реалізації спільних місцевих проєктів, масштабуванні волонтерства у суспільно корисних напрямках відбудови місцевої економіки та соціальної сфери, підвищенні ефективності організації громадських робіт тощо;

- якісні зрушення в інфраструктурному (інформаційному, організаційному, технічному) забезпеченні функціонування територіальних громад, внаслідок чого покращується якість життя у громаді, забезпечується розвиток місцевої економіки та функціонування суб'єктів господарської діяльності, скорочуються терміни пошуку роботи та відповідно – зменшується безробіття;

- відновлення господарювання, у т.ч. малому і середньому підприємстві, створення робочих місць у актуальних видах економічної діяльності;

- зміцнення матеріально-ресурсного потенціалу громади, підвищення добробуту її членів та соціальних груп, що її утворюють; зростання рівня задоволеності індивідуальних та громадських потреб за відсутності хронічних/гострих принципових суперечностей між зростанням індивідуального добробуту місцевого населення та зміцненням суспільного добробуту, котрий оцінюється населенням як невід'ємна передумова індивідуального у довгостроковій перспективі тощо.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Застосування обґрунтованих методичних аспектів оцінювання соціального капіталу дасть змогу: визначити тенденції зрушень в динаміці, обсягах та якості соціального капіталу територіальних громад та їх відмінності за регіонами з урахуванням того факту, що етап активної євроінтеграції та необхідність швидкого повоєнного відновлення України потребує лише позитивних параметрів зазначених зрушень; виявити латентні закономірності розвитку соціального капіталу, «вузькі місця» його відтворення в територіальних громадах, з'ясувати диспропорції розвитку територій та можливі прояви деструкцій у трансформації соціального капіталу як основу для встановлення пріоритетності державної підтримки; здійснювати компаративний аналіз регіонального стану соціального капіталу та на цій основі забезпечити обґрунтованість й ефективність стратегій регіонального розвитку.

Список літератури

1. Hanifan L. J. The Rural School Community Center. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*. 1916. Vol. 67. P. 130-138.
2. Терон І.В. Методична схема регіонального аналізу розвитку соціального капіталу. *Стратегія розвитку України. Серія: Економіка, соціологія, право*. 2011. № 2. С. 200-206.
3. Терон І. В. Регіональна диференціація соціального капіталу: методичні підходи та емпіричні оцінки. *Наукові праці Полтавської державної аграрної академії*. 2014. № 2 (11). С. 250-257.
4. Терон І. В. Ефективність і динаміка соціального капіталу на ринку праці сільських територій. *Інноваційна економіка*. 2016. № 1-2 (61). С. 146-151.
5. Fukuyama F. Social Capital and Civil Society. The Institute of Public Policy, George Mason University, October 1, 1999. URL: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/seminar/1999/reforms/fukuyama.htm>.
6. Fukuyama F. *The Great Disruption Human Nature and the Reconstitution of Social Order*. New York: The Free Press, 1999.
7. Bourdieu P. The Forms of Capital. *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. New-York: Greenwood press, 1985. P. 241-258.
8. Loury G. A dynamic theory of income difference. *Women, Minorities and Employment Discrimination* / ed. by Ph. A. Wallace, An. M. LaMond. Lexington, Massachusetts: Lexington Books, 1977. P. 153-186.
9. Lin N. Building a network theory of social capital. *Connections*. 1999. Vol. 22, No 1. P. 28-51.
10. Грішнова О. А. Людський, інтелектуальний і соціальний капітал України: сутність, взаємозв'язок, оцінка,

-
- напрями розвитку. *Соціально-трудова відносина: теорія та практика*. 2014. № 1. С. 34-40.
11. Putnam R. D., Leonardi R., Nanetti R.Y. Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy. Princeton: Princeton University Press. 1994. 282 p.
 12. Portes A. Social capital: Its origins and applications in modern sociology. *Annual Review of Sociology*. 1998. Vol. 24. P. 1–24. URL: <http://www.jstor.org/stable/223472>.
 13. Flap H. No man is an island: The research program of a social capital theory. *Conventions and Structures in Economic Organization. Markets, Networks and Hierarchies* / Ed. O. Favereau and E. Lazega. Cheltenham: Edward Elgar, 2002. P. 29–59.
 14. Portes A. Embeddedness and Immigration: Notes on the Social Determinants of Economic Action. *American Journal of Sociology*. 1993. Vol. 98. No 6. P. 1320–1350.
 15. Hirschman A. O. Shifting Involvements: Private Interest and Public Action. Princeton : Princeton University Press, 1982. 138 p.
 16. Coleman S. J., Social Capital in the Creation of Human Capital. *American Journal of Sociology*. 1988. Vol. 94. S. 95-120.
 17. Turner J. The Formation of Social Capital. *Social Capital: A Multifaceted Perspective* / ed. by P. Dasgupta, I. Serageldin. Washington: The World Bank, 2000. P. 94–146.
 18. Putnam R. The prosperous community: social capital and public life. *The American Prospect*. 1993. Vol. 13. No 4. P. 65–78.
 19. Woolcock M., Narayan D. Social Capital: Implications for Development Theory, Research, and Policy. *The World Bank Research Observer*. 2000. Vol. 15. Iss. 2. P. 225–249.
 20. Семикіна, М. В., Волчкова Г.К. Соціальний капітал в умовах трансформації зайнятості : монографія. Кропивницький : Вид-во ТОВ «КОД», 2018. 296 с.

References

1. Hanifan, L. J. (1916). The Rural School Community Center. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*. vol. 67, pp. 130-138.
2. Teron, I. V. (2011). «Methodical scheme of regional analysis of social capital development». *Stratehiia rozvytku Ukrainy. Seriia: Ekonomika, sotsiologiia, pravo*. no 2, pp. 200-206.
3. Teron, I. V. (2014). «Regional differentiation of social capital: methodical approaches and empirical assessments». *Naukovi pratsi Poltav's'koi derzhavnoi ahrarnoi akademii*. no 2(11), pp. 250-257.
4. Teron, I. V. (2016). «Effectiveness and dynamics of social capital in the labor market of rural areas». *Innovatsijna ekonomika*. no 1-2 (61), pp. 146-151.
5. Fukuyama, F. (1999). Social Capital and Civil Society. The Institute of Public Policy, George Mason University, October 1. Available at: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/seminar/1999/reforms/fukuyama.htm>.
6. Fukuyama, F. (1999). The Great Disruption Human Nature and the Reconstitution of Social Order. New York: The Free Press, 1999.
7. Bourdieu, P. (1985). The Forms of Capital. In *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. New-York: Greenwood press. pp. 241–258.
8. Loury, G. (1977). A dynamic theory of income difference. In *Women, Minorities and Employment Discrimination* / ed. by Ph. A. Wallace, An. M. LaMond. Lexington, Massachusetts: Lexington Books. pp. 153–186.
9. Lin, N. (1999). Building a network theory of social capital. *Connections*. vol. 22, no 1, pp. 28-51.
10. Hrishnova, O. A. (2014). «Human, intellectual and social capital of Ukraine: essence, relationship, assessment, directions of development». *Sotsial'no-trudovi vidnosyny: teoriia ta praktyka*. no 1, pp. 34-40.
11. Putnam R. D., Leonardi R., Nanetti R.Y. (1994). Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy. Princeton: Princeton University Press.
12. ortes, A. (1998). Social capital: Its origins and applications in modern sociology. *Annual Review of Sociology*. vol. 24, pp. 1–24. Available at: <http://www.jstor.org/stable/223472>.
13. Flap,H. (2002). No man is an island: The research program of a social capital theory. In *Conventions and Structures in Economic Organization. Markets, Networks and Hierarchies* / Ed. O. Favereau and E. Lazega. Cheltenham: Edward Elgar. pp. 29–59.
14. Portes, A. (1993). Embeddedness and Immigration: Notes on the Social Determinants of Economic Action. *American Journal of Sociology*. vol. 98. no 6. pp. 1320–1350.
15. Hirschman, A. O. (1982). Shifting Involvements: Private Interest and Public Action. Princeton : Princeton University Press.
16. Coleman, S. J. (1988). Social Capital in the Creation of Human Capital. *American Journal of Sociology*. vol. 94, S. 95-120.
17. Turner, J. (2000). The Formation of Social Capital. In *Social Capital: A Multifaceted Perspective* / ed. by P. Dasgupta, I. Serageldin. The World Bank. Washington. pp. 94–146.
18. Putnam, R. (1993). The prosperous community: social capital and public life. *The American Prospect*. vol. 13, no 4, pp. 65–78.
19. Woolcock, M., Narayan, D. (2000). Social Capital: Implications for Development Theory, Research, and Policy. In *The World Bank Research Observer*. vol. 15, issue 2, pp. 225–249.
20. Semykina, M. V., Volchkova H.K. (2018). *Sotsial'nyj kapital v umovakh transformatsii zajniateosti*. [Social capital in conditions of transformation of employment]. Vyd-vo TOV «KOD». Kropyvnyts'kyj. Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 18.11.2022 р.